

Bộ Y tế

Cục Y tế dự phòng
Chương trình phòng chống sốt xuất huyết

Trung tâm Truyền thông
Giáo dục sức khỏe trung ương

Sổ tay

HƯỚNG DẪN CỘNG TÁC VIÊN PHÒNG CHỐNG SỐT XUẤT HUYẾT DENGUE TẠI CỘNG ĐỒNG

Nhà xuất bản.....

Năm 2012

Sổ tay

**HƯỚNG DẪN CỘNG TÁC VIÊN PHÒNG CHỐNG
SỐT XUẤT HUYẾT DENGUE TẠI CỘNG ĐỒNG**

Năm 2012

Tham gia biên soạn

Chủ biên

TTUT. BSCKI. Đặng Quốc Việt
TS. Trần Thanh Dương

Biên tập

ThS. Vũ Trọng Được
ThS. Nguyễn Đức Khoa
ThS. Lê Trung Kiên
Cn. Phan Thị Hương

Biên soạn:

ThS. Trịnh Ngọc Quang
ThS. Lý Thu Hiền
Cn. Trần Thị Kim Thanh
Bs. Nguyễn Thu Hà
Cn Nguyễn Thanh Hồng
Cn. Nguyễn Thị Hồng Lệ

Trình bày:

Hs. Vũ Bảo Ngọc

Lời giới thiệu

Bệnh sốt xuất huyết Dengue được ghi nhận ở hầu hết các nước nằm trong vùng có khí hậu nhiệt đới. Tại Việt Nam, trong những năm gần đây, số mắc trung bình mỗi năm khoảng 100.000 người và khoảng 100 ca tử vong do sốt xuất huyết Dengue. Bệnh gây ảnh hưởng lớn đến sức khỏe người dân, tác động trực tiếp tới lao động, sản xuất. Hiện nay chưa có thuốc điều trị đặc hiệu bệnh sốt xuất huyết Dengue và chưa có vắc xin chủng ngừa. Vì vậy, việc chủ động phòng chống bệnh sốt xuất huyết Dengue là hết sức cần thiết, trong đó có vai trò của cộng tác viên và sự tham gia của cộng đồng là vô cùng quan trọng.

Nhằm hỗ trợ cộng tác viên làm tốt công tác phòng chống sốt xuất huyết tại cộng đồng, Cục Y tế Dự phòng và Trung tâm Truyền thông GDSK TƯ phối hợp biên soạn cuốn “Sổ tay hướng dẫn cộng tác viên phòng chống sốt xuất huyết Dengue tại cộng đồng”.

Phần I: giới thiệu nhiệm vụ và vai trò của cộng tác viên trong công tác phòng chống sốt xuất huyết Dengue tại cộng đồng.

Phần II: giới thiệu những kiến thức cơ bản về bệnh sốt xuất huyết Dengue.

Phần III: hướng dẫn cộng tác viên phòng chống bệnh sốt xuất huyết Dengue tại gia đình và cộng đồng: Phát hiện và diệt ổ bọ gậy, diệt muỗi, phòng muỗi đốt; truyền thông giáo dục sức khỏe.

Phần IV: một số biểu mẫu báo cáo: phần này hướng dẫn cộng tác viên viết một số biểu mẫu báo cáo về hoạt động phòng chống sốt xuất huyết Dengue tại cộng đồng.

Đây là lần đầu tiên cuốn cẩm nang được biên soạn để hỗ trợ cho các cộng tác viên sử dụng trong công tác phòng chống sốt xuất huyết Dengue tại cộng đồng. Vì vậy, khó tránh khỏi thiếu sót. Chúng tôi rất mong nhận được các ý kiến đóng góp quý báu của các đồng nghiệp và bạn đọc để cuốn sổ tay được hoàn thiện hơn trong lần tái bản sau.

Cục trưởng Cục Y tế Dự phòng

MỤC LỤC

Lời giới thiệu	5
Danh mục từ viết tắt	8
PHẦN I: NHIỆM VỤ VÀ VAI TRÒ CỦA CỘNG TÁC VIÊN TẠI CỘNG ĐỒNG	9
1. Nhiệm vụ	10
2. Việc làm cụ thể	10
PHẦN II: CÁC NỘI DUNG CƠ BẢN VỀ SỐT XUẤT HUYẾT DENGUE	12
1. Bệnh sốt xuất huyết Dengue là gì?	13
2. Bệnh sốt xuất huyết Dengue thường xảy ra khi nào?	13
3. Khả năng mắc bệnh và sức đề kháng của cơ thể	13
4. Thời kỳ ủ bệnh và lây truyền	14
5. Biểu hiện của bệnh sốt xuất huyết Dengue	15
6. Cách xử trí	15
7. Muối truyền bệnh sốt xuất huyết Dengue	16
PHẦN III: HƯỚNG DẪN CỘNG TÁC VIÊN PHÒNG CHỐNG DỊCH SỐT XUẤT HUYẾT DENGUE TẠI HỘ GIA ĐÌNH VÀ CỘNG ĐỒNG	21
I. HƯỚNG DẪN BIỆN PHÁP PHÁT HIỆN, XỬ LÝ Ổ BỌ GÂY, LOẠI BỎ NƠI MUỐI SINH SỐNG VÀ DIỆT MUỐI	22
1. Phát hiện và diệt ổ bọ gây	22
2. Diệt bọ gây/lăng quăng	24
3. Loại bỏ nơi muỗi đẻ trứng và sinh sống	26
4. Phòng chống muỗi đốt và diệt muỗi	28
II. HƯỚNG DẪN THỰC HIỆN NHIỆM VỤ CỦA CỘNG TÁC VIÊN THĂM HỘ GIA ĐÌNH VÀ HUY ĐỘNG CỘNG ĐỒNG	30
1. Thăm hộ gia đình	30
2. Huy động sự tham gia của cộng đồng	33
PHẦN IV: MỘT SỐ BÁO CÁO HOẠT ĐỘNG PHÒNG CHỐNG SỐT XUẤT HUYẾT DENGUE TẠI CỘNG ĐỒNG	35
Kế hoạch thăm hộ gia đình	36
Bảng kiểm thăm hộ gia đình của cộng tác viên	37
Kết quả kiểm tra thăm hộ gia đình trong tháng	39
Phiếu theo dõi thực hiện các biện pháp diệt lăng quăng	40

Danh mục từ viết tắt

CTV:	Cộng tác viên
GDSK	Giáo dục sức khỏe
SXHD:	Sốt xuất huyết Dengue
YTTB:	Y tế thôn bản

PHẦN I

NHIỆM VỤ VÀ VAI TRÒ CỦA CỘNG TÁC VIÊN TẠI CỘNG ĐỒNG

1. Nhiệm vụ

Cộng tác viên (CTV) là lực lượng chủ yếu thực hiện các hoạt động phòng chống sốt xuất huyết Dengue (SXHD) tại hộ gia đình.

- Làm công tác tuyên truyền, vận động, giám sát, diệt muỗi truyền bệnh tại các xã, phường trọng điểm.
- Hướng dẫn các hộ gia đình thực hiện diệt bọ gậy/lăng quăng tại hộ gia đình. *Lưu ý:*
 - + Không bỏ sót hộ gia đình;
 - + Không bỏ sót dụng cụ chứa nước;
 - + Không bỏ sót ổ bọ gậy/lăng quăng không được xử lý.
- Phát động và tham gia phong trào vệ sinh môi trường, thu gom phế thải, loại trừ bọ gậy/lăng quăng.
- Phát hiện sớm ca bệnh.
- Thực hiện ghi chép các biểu mẫu báo cáo hoạt động phòng chống SXHD để báo cáo cho trạm y tế xã.
- Phối hợp với các ban, ngành đoàn thể tại địa phương để thống nhất và triển khai kế hoạch phòng chống SXHD.

2. Việc làm cụ thể

2.1. Khi chưa có ổ dịch

- Thực hiện nhiệm vụ thường xuyên hàng tháng: thăm hộ gia đình để truyền thông, hướng dẫn, kiểm tra việc diệt bọ gậy/lăng quăng; vệ sinh môi trường, diệt và phòng muỗi đốt/chích...
- Có sổ sách ghi chép, báo cáo kịp thời lên trạm y tế xã số người bị sốt, số hộ áp dụng các biện pháp phòng chống SXHD.

2.2. Khi có ổ dịch

Cộng tác viên y tế cần thực hiện:

- Nắm vững số hộ, số nhân khẩu, thực hiện theo đúng chỉ đạo của y tế tuyến trên.
- Phát hiện sớm những trường hợp nghi ngờ SXHD, vận động đến trạm y tế khám.
- Tham gia xử lý ổ dịch khi có yêu cầu của trạm y tế xã/phường hoặc trung tâm y tế quận/huyện.
- Tham gia trực tiếp và vận động người dân, hộ gia đình phát hiện ổ bọ gậy/lăng quăng và áp dụng các biện pháp diệt muỗi, diệt bọ gậy/lăng quăng hàng tuần như khi chưa có dịch.
- Tăng cường truyền thông GDSK đến người dân về sự nguy hiểm của dịch bệnh, tư vấn trực tiếp để người bệnh điều trị tại nhà hoặc đến điều trị tại cơ sở y tế (tùy thuộc vào tình trạng của bệnh).

2.3. Thống kê báo cáo

- Thống kê báo cáo lên trạm y tế xã các số liệu liên quan đến SXHD, số hộ thực hiện các biện pháp phòng chống SXHD.

PHẦN II

CÁC NỘI DUNG CƠ BẢN VỀ SỐT XUẤT HUYẾT DENGUE

1. Bệnh sốt xuất huyết Dengue là gì?

Sốt xuất huyết Dengue (Đanh-gờ) là bệnh truyền nhiễm cấp tính do vi rút Dengue (Đanh-gờ) gây nên.

Vi rút SXHD lây truyền từ người bệnh sang người lành qua vật trung gian truyền bệnh là muỗi Aedes (muỗi vằn) đốt/chích. Vi rút này có 4 tuýp là DEN-1, DEN-2, DEN-3 và DEN-4.

2. Bệnh SXHD thường xảy ra khi nào?

Do đặc điểm địa lý, khí hậu khác nhau nên:

- Ở miền Nam và miền Trung: Bệnh xuất hiện quanh năm.
- Ở miền Bắc và Tây nguyên: bệnh thường xảy ra từ tháng 4 đến tháng 11. Ở miền Bắc những tháng khác bệnh ít xảy ra vì thời tiết lạnh, ít mưa, không thích hợp cho sự sinh sản của muỗi truyền bệnh.
- Bệnh SXHD phát triển nhiều nhất vào các tháng 7, 8, 9, 10 trong năm.

3. Khả năng mắc bệnh và sức đề kháng của cơ thể

- Tất cả mọi người đều có thể bị mắc bệnh SXHD, đặc biệt là trẻ em dưới 15 tuổi. Sau khi khỏi bệnh sẽ được miễn dịch suốt đời với tuýp vi rút Dengue gây bệnh nhưng không được miễn dịch bảo vệ chéo với các tuýp vi rút khác. Nếu bị mắc bệnh lần thứ hai với tuýp vi rút Dengue khác, có thể bệnh nhân sẽ bị bệnh nặng hơn và dễ xuất hiện sốc Dengue. Vì vậy, người dân không được chủ quan. Sau khi mắc bệnh vẫn phải thực hiện các biện pháp dự phòng.

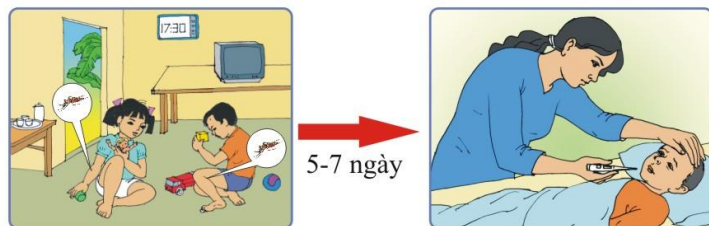
Ví dụ: Một người bị mắc bệnh SXHD do DEN-1 gây ra thì sẽ có

sức đề kháng suốt đời với tuýp vi rút này. Nhưng nếu lần sau bị nhiễm vi rút loại DEN-2 hoặc DEN-3 hoặc DEN-4 thì người đó vẫn có biểu hiện bệnh và bệnh sẽ nặng hơn.

- Vi rút Dengue có thể tồn tại, phát triển lâu dài trong cơ thể muỗi Aedes (muỗi vằn), tuy nhiên dễ dàng bị diệt khi ra môi trường bên ngoài.

4. Thời kỳ ủ bệnh và lây truyền

- Giai đoạn ủ bệnh là thời kỳ chưa có biểu hiện bệnh: Sau khi bị muỗi đốt và truyền vi rút, thời gian ủ bệnh từ 3 đến 14 ngày, trung bình từ 5 đến 7 ngày.
- Giai đoạn lây truyền bệnh: Sau thời kỳ ủ bệnh, người bệnh đột ngột sốt cao kéo dài từ 2 đến 7 ngày. Người bệnh là nguồn lây bệnh trong thời kỳ có sốt, nhất là 5 ngày đầu của sốt là giai đoạn trong máu có nhiều vi rút.
- Khi hút máu bị nhiễm vi rút, sau khoảng từ 8 đến 12 ngày thì muỗi có thể truyền bệnh SXHD.

5. Biểu hiện của bệnh sốt xuất huyết Dengue

Người sống hoặc đến từ vùng có ổ dịch hoặc lưu hành SXHD trong vòng 14 ngày có biểu hiện: Sốt cao đột ngột, liên tục từ 2 đến 7 ngày và có ít nhất 2 trong các dấu hiệu sau:

- Biểu hiện xuất huyết có thể ở nhiều mức độ khác nhau như: Nghiệm pháp dây thắt dương tính, chấm/mảng xuất huyết dưới da, chảy máu chân răng hoặc chảy máu cam.
- Nhức đầu, chán ăn, buồn nôn hoặc nôn/ói
- Da xung huyết, phát ban
- Đau cơ, đau khớp, nhức hai hố mắt.
- Mệt li bì hoặc vật vã.
- Đau bụng (vùng sườn phải hoặc ấn đau vùng gan)

6. Cách xử trí

- Khi phát hiện bất cứ trường hợp nào có sốt cao, CTV cần khuyến người bệnh đến cơ sở y tế gần nhất để khám xem mình có bị SXHD hay không.
- Trước khi đến cơ sở y tế, CTV hướng dẫn cho người bệnh và người nhà:
 - + *Hạ sốt cho người bệnh:* dùng thuốc hạ sốt thông thường (paracetamol) nếu sốt cao trên 39 độ. Mặc quần áo mỏng, để thấm mồ hôi. Lau người bằng nước ấm.
 - + *Bù dịch sớm bằng đường uống:* cho người bệnh uống nhiều nước hơn bình thường như Oresol (nước biển khô), nước cháo, nước cam, nước chanh, nước dừa....

- + *Cho ăn nhẹ*: sữa, cháo hoặc súp
- Thông báo ngay cho trạm y tế ca bệnh nghi ngờ để có hướng xử trí kịp thời, phòng tránh bệnh lây lan thành dịch.

Một số việc CTV khuyến gia đình người bệnh cần lưu ý:

- Nếu trẻ sốt quá 2 ngày thì không nên cạo gió.
- Tuyệt đối không cho người bệnh uống aspirin vì có thể gây xuất huyết dạ dày/bao tử.
- Không nên truyền dịch tại nhà.
- Đưa người bệnh đến ngay cơ sở y tế khi thấy các dấu hiệu nặng như đang sốt mà nhiệt độ đột ngột hạ xuống, chân tay lạnh, bứt rứt, da ẩm, vã nhiều mồ hôi. . . và có các biểu hiện xuất huyết nặng.

7. Muỗi truyền bệnh sốt xuất huyết Dengue

Muỗi là vật trung gian truyền bệnh SXHD. Có 2 loại muỗi truyền bệnh: muỗi ***Aedes aegypti*** và muỗi ***Aedes albopictus*** (gọi chung hai loại này là **muỗi vằn**).

7.1. Đặc điểm muỗi *Aedes aegypti*

Hình dáng: Màu nâu sẫm hoặc đen, có các vằn trắng ở thân và chân. Đầu có 2 đường vằn trắng tạo thành hình đàn lya trên lưng, ngực.

Thói quen hút máu:

- Thường đốt vào ban ngày: vào buổi sáng sớm trước khi mặt trời mọc và vào lúc nhá nhem/chạng vạng tối.
- Thời điểm hoạt động hút máu

cao nhất là một giờ trước khi mặt trời lặn. Chúng không hút máu người vào ban đêm nhưng vẫn có thể hút máu nếu trong buồng có đèn sáng.

Môi trường đẻ trứng:

- Đẻ trứng ở dụng cụ có chứa nước sạch, trong các dụng cụ chứa nước trong nhà và xung quanh nhà.
- Muỗi thường đẻ trứng ở thành các dụng cụ chứa nước nhân tạo và một số dụng cụ chứa nước tự nhiên.

Thói quen đậu:

- Muỗi thường đậu ở nơi ẩm thấp, tối tăm, nơi treo quần áo, sau tủ, rèm cửa...phía sau đồ đạc.
- Đặc biệt, chúng rất thích đậu trên các loại vải có màu sẫm tối, tối đậm, nhiều lông tơ mịn như áo len, quần jean và cũng thích trú đậu trên quần áo chưa giặt giũ, có mùi mồ hôi.

7.2. Đặc điểm muỗi *Aedes albopictus*

Hình dáng: màu đen sẫm hơn muỗi *Aedes aegypti*, có vằn trắng ở thân và chân, có một đường vằn trắng rộng ở giữa lưng, ngực.

Thói quen hút máu: đốt vào ban ngày và ban đêm (mức độ thấp) ưa hút máu của cả người và động vật.

Môi trường đẻ trứng: thích đẻ trứng ở các hộp vứt ở ngoài nhà, hốc cây, ống tre nứa và kẽ lá, dụng cụ chứa nước nhân tạo.

Thói quen đậu: thích đậu ở ngoài nhà, trên cây.

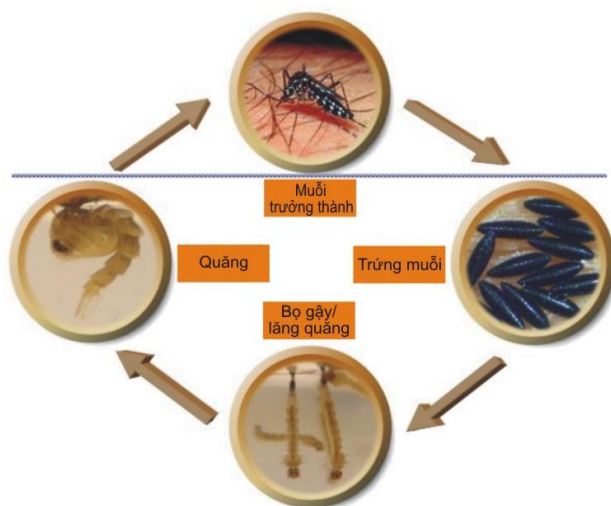

- Muối vằn có màu nâu sẫm hoặc đen, có các vằn trắng ở thân và chân.
- Muối vằn sống cả ở trong và ngoài nhà
- Thường đốt vào ban ngày: vào buổi sáng sớm trước khi mặt trời mọc và buổi chiều tối trước khi mặt trời lặn.

7.3. Vòng đời của muối vằn

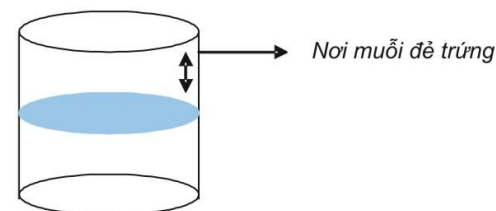
Chu kỳ phát triển của muỗi trải qua các giai đoạn:

- Muỗi cái đẻ trứng, trứng nở thành bọ gậy sau đó phát triển thành lăng quăng, rồi phát triển thành muỗi trưởng thành.

Chu trình vòng đời của muỗi

- Muỗi thường đẻ trứng ở thành phía trên mực nước của các dụng cụ chứa nước. Trứng muỗi có màu đen và dính vào thành dụng cụ chứa nước, nên mỗi lần thay nước phải chú ý cọ rửa sạch quanh thành dụng cụ chứa nước và đổ hết cặn để diệt trứng muỗi.
- Trong điều kiện khô hạn, trứng muỗi có thể sống được khoảng sáu tháng hoặc lâu hơn.
- Trứng nở sau khi bị ngập nước do mưa hoặc do người đổ nước vào để dự trữ.

- Trứng nở thành bọ gậy/lăng quăng và quăng sống ở dưới nước. Vòng đời của chúng phụ thuộc vào nhiệt độ và lượng thức ăn có trong dụng cụ chứa nước.
- Ở Việt Nam, vào mùa mưa (từ tháng 6 đến tháng 11), nhiệt độ và độ ẩm thích hợp, vòng đời của muỗi từ trứng cho đến khi thành muỗi trưởng thành là khoảng 7 - 8 ngày. Bất kỳ dụng cụ chứa nước nào, dù tự nhiên hay nhân tạo mà có thể tích trữ nước trong khoảng thời gian trên đều có thể trở thành nơi sinh sản của muỗi truyền bệnh SXHD. Trong điều kiện khô hạn, trứng muỗi không thể nở được. Trứng sẽ nở thành bọ gậy/lăng quăng khi có cơn mưa đầu tiên. Do vậy, khi bắt đầu

mùa mưa bọ gậy/lăng quăng có ở khắp nơi và muỗi xuất hiện rất nhiều.

- Bất kỳ dụng cụ chứa nước dù tự nhiên hay nhân tạo nếu chứa nước không bị ô nhiễm (nước sạch) đều có thể trở thành nơi muỗi đẻ trứng. Trứng muỗi có thể sống được khoảng sáu tháng hoặc lâu hơn.
- Trứng muỗi có thể bám ở thành dụng cụ chứa nước. Vì vậy khi cọ dụng cụ chứa nước cần cọ thành và cả đáy dụng cụ.
- Bọ gậy/lăng quăng thường sống ở dưới mặt nước còn quăng (vì sắp nở thành muỗi) nên thường ngoi lên mặt nước.
- Khi bắt đầu mùa mưa là thời kỳ trứng sẽ nở thành bọ gậy/lăng quăng và muỗi gây bệnh SXHD rất nhiều. Cần vệ sinh và xử lý dụng cụ chứa nước trước mùa mưa.

PHẦN III

HƯỚNG DẪN CỘNG TÁC VIÊN PHÒNG CHỐNG DỊCH SỐT XUẤT HUYẾT DENGUE TẠI HỘ GIA ĐÌNH VÀ CỘNG ĐỒNG

I. HƯỚNG DẪN BIỆN PHÁP PHÁT HIỆN, XỬ LÝ Ổ BỌ GẬY, LOẠI BỎ NƠI MUỐI SINH SỐNG VÀ DIỆT MUỐI

1. PHÁT HIỆN VÀ DIỆT Ổ BỌ GẬY

Cả hai loài muỗi đều đẻ trứng ở các dụng cụ chứa nước (ổ bọ gậy/lăng quăng) trong và xung quanh nhà và có mối liên hệ mật thiết với nơi ở của con người. Vì vậy việc phát hiện và diệt ổ bọ gậy/lăng quăng là một việc quan trọng trong công tác phòng chống SXHD.

Cách phát hiện ổ bọ gậy/lăng quăng:

- Dụng cụ chứa nước nhỏ: Tiến hành kiểm tra bằng mắt thường hoặc dùng đèn pin để soi nếu không đủ ánh sáng.
- Dụng cụ chứa nước lớn:
 - + Dùng tay vỗ vào thành chum/lu, vại/khạp, bể để bọ gậy/lăng quăng và quăng bơi ra ngoài. Dùng đèn pin để chiếu xem có bọ gậy/lăng quăng và quăng không?
 - + Với loại bể/hồ/bồn lớn có thể dùng vợt khoắng xuống khoảng 1/3 độ sâu của bể. Có thể khoắng 2 đến 3 lần.

Phát hiện ổ bọ gậy/lăng quăng ở trong nhà:

- Lọ hoa;
- Bát nước kê chân chạn, tủ đựng thức ăn;
- Khay nước tủ lạnh, điều hoà nhiệt độ;
- Chậu cây cảnh;
- Bể/bồn chứa nước trong buồng tắm;
- Bể/hồ chứa nước không có nắp đậy;
- Vỏ chai nước ngọt;
- Dụng cụ chứa nước bằng nhựa;
- Các đồ vật khác có thể tích nước tới 7 ngày.

Phát hiện ổ bọ gậy/ lăng quăng ở ngoài nhà

- Chum/lu, vại/khạp chứa nước không có nắp đậy
- Hốc cây
- Gốc tre, nứa
- Các kẽ lá (dừa, chuối)
- Chai, vỏ đồ hộp
- Lốp xe hỏng
- Phuy nước
- Máng dẫn nước bị tắc nghẽn hoặc hỏng;
- Vỏ dừa
- Bát/chén hứng mũ cao su
- Thuyền đánh cá, canô, xuồng, ghe
- Các đồ vật nhân tạo muối có thể đẻ

2. DIỆT BỌ GẬY/LĂNG QUĂNG

Bọ gậy/lăng quăng có thể phát triển ở các dụng cụ chứa nước trong nhà và xung quanh nhà, vì vậy quản lý chặt chẽ dụng cụ chứa nước để làm giảm nguồn sinh sản của muỗi là biện pháp tốt nhất trong phòng chống SXHD.

Thả cá ăn bọ gậy:

Có thể sử dụng nhiều loại cá như cá 7 màu, cá kiểng, cá chọi, cá cò, cá vàng,... để thả vào các dụng cụ chứa nước tại hộ gia đình.

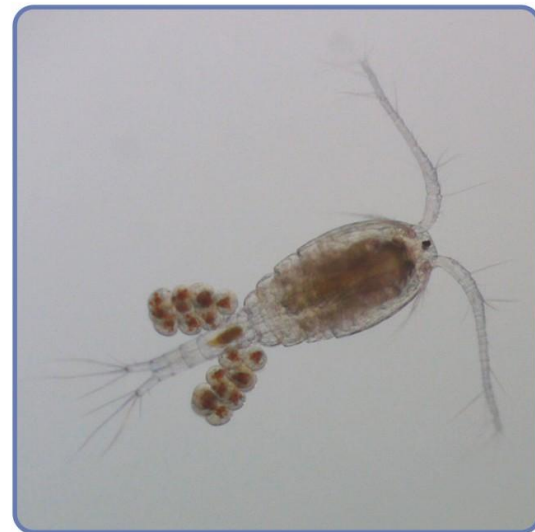

Việc thả cá vào chum, vại hoặc ao để diệt bọ gậy là biện pháp đơn giản, có hiệu quả trong việc phòng trừ các loài muỗi trung gian truyền bệnh.

Ngoài ra còn thả *Mesocyclops* (Mê dô xy cơ lớp):

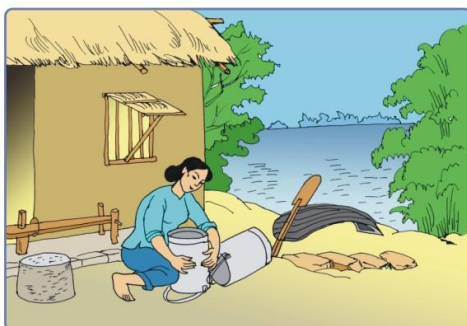
Mê dô xy cơ lớp là một loài thủy sinh có thể ăn bọ gậy/lăng quăng hàng ngày. Nuôi và thả Mê dô xy cơ lớp vào đồ chứa nước là một biện pháp phòng chống SXHD rất hiệu quả, ít tốn kém và thân thiện với môi trường. Tuy nhiên việc duy trì lâu dài Mê dô xy cơ lớp trong các DCCN tương đối khó khăn do việc xúc rửa DCCN sẽ làm mất nguồn Mê dô xy cơ lớp ban đầu.

3. LOẠI BỎ NƠI MUỐI ĐỂ TRỨNG VÀ SINH SỐNG

1. Vệ sinh các dụng cụ chứa nước: Không cho muối để trứng và diệt trứng muối

- Đậy kín các dụng cụ chứa nước bằng nắp đậy hoặc bằng vải màn để muối không thể để trứng vào đó. Nếu nắp đậy không kín, muối có thể bay vào để trứng và lại bay thoát ra ngoài. *Lưu ý:* phải đậy nắp trở lại sau khi dùng nước.
- Với các dụng cụ chứa nước nhỏ như chum/lu, vại/khạp... nên thường xuyên cọ rửa hai lần mỗi tuần. Có thể dội nước sôi vào thành để diệt bọ gậy.
- Lật úp các dụng cụ có thể đọng nước như chum/lu, vại/khạp, cối đá, đồ chứa nước không sử dụng đến. Các phương tiện như xuồng, ghe, thuyền cũng cần tát cạn nước và lật úp khi không sử dụng.
- Các máng dẫn nước trên mái nhà nếu bị tắc

cũng trở thành nơi để trứng của muối vì vậy cần quét dọn và kiểm tra định kỳ.

- Hàng rào và các cọc hàng rào làm bằng các vật liệu rỗng như tre, nứa thì cố gắng cắt sát tới mắt. Các hõm tường cũng cần phải đổ đầy cát hoặc trát lại để không biến thành nơi sinh sản của muối
- Huỷ bỏ các vật chứa nước quanh nhà như chai, lọ, bát vỡ, vỏ đồ hộp, lốp xe... Các hốc chứa nước tự nhiên như tàu dừa, lá chuối, hốc tre... cần chọc thủng hoặc làm biến đổi.
- Cho cát ẩm vào lọ hoa hoặc thay nước lọ hoa hàng tuần.
- Cho 3 thìa to muối hoặc đổ dầu hỏa vào bát nước kê chân chạn, tủ đựng thức ăn, chân giá tắm.

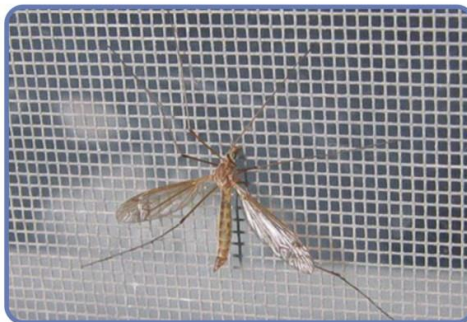

2. Vệ sinh trong và ngoài nhà: loại bỏ nơi muỗi trú đậu

- Giữ cho nhà ở luôn gọn gàng, sạch sẽ.
- Đồ đạc, quần áo phải xếp gọn gàng, ngăn nắp để không có chỗ trú đậu cho muỗi.
- Thường xuyên quét dọn nhà cửa, sân, lối đi.
- Phát quang bụi rậm xung quanh nhà. Khơi thông cống, rãnh, giữ cho xung quanh nhà luôn sạch sẽ.
- San lấp các hố, vũng đọng nước quanh nhà, sân, vườn.

4. PHÒNG CHỐNG MUỖI ĐÓT VÀ DIỆT MUỖI

- Ngủ màn/mùng, kể cả ngủ ban ngày. Tốt nhất là ngủ màn/mùng có tẩm hoá chất xua diệt muỗi.
- Dùng màn che cửa sổ, cửa ra vào. Màn có thể tẩm hoá chất xua diệt muỗi.
- Cho trẻ mặc quần áo dài, không để trẻ chơi ở những nơi tối tăm, ẩm thấp.
- Đốt hương/nhang trừ muỗi buổi sáng trước khi mặt trời lên hoặc buổi chiều sau khi mặt trời lặn, vì đây là thời điểm

muỗi SXHD đốt người.

- Có thể dùng thuốc xua diệt muỗi để bôi ở vùng da hở. Thận trọng khi sử dụng thuốc xua muỗi cho trẻ nhỏ và người già.

II. HƯỚNG DẪN THỰC HIỆN NHIỆM VỤ CỦA CỘNG TÁC VIÊN THĂM HỘ GIA ĐÌNH VÀ HUỖ ĐỘNG CỘNG ĐỒNG

1. THĂM HỘ GIA ĐÌNH: 3 KHÔNG

- + **KHÔNG** bỏ sót hộ gia đình;
- + **KHÔNG** bỏ sót dụng cụ chứa nước;
- + **KHÔNG** bỏ sót ổ bọ gậy/lăng quăng không được xử lý.

Mục đích đến thăm hộ gia đình

- Kiểm tra việc thực hiện cam kết lần trước
- Phát hiện ổ bọ gậy/lăng quăng trong và ngoài nhà;
- Hướng dẫn gia đình cách diệt bọ gậy/lăng quăng, muỗi;
- Truyền thông một số kiến thức cơ bản về phòng bệnh SXHD; phát hiện bệnh sớm.
- Tìm hiểu khó khăn cản trở khi thực hiện các biện pháp phòng chống SXHD;
- Vận động gia đình tham gia các buổi phát động diệt bọ gậy/lăng quăng...
- Phát hiện những trường hợp nghi SXHD để khuyến họ đến cơ sở y tế kịp thời phát hiện và điều trị

Thời gian thực hiện

- Thăm các hộ gia đình ít nhất một lần một tháng, chú trọng vào các tháng thường có SXHD:
 - + Miền Bắc: từ tháng 7 đến tháng 11
 - + Miền Nam: từ tháng 4 đến tháng 11
- Những trường hợp cần theo dõi người bệnh thì đến thường xuyên hơn (nếu CTV là YTTB). Gia đình có trẻ em và gia đình lần trước chưa thực hiện cam kết.

Chuẩn bị trước khi đến thăm gia đình

- Xây dựng kế hoạch thăm hộ gia đình (**Mẫu 1**)
- Hẹn trước gia đình mình sẽ đến thăm
- Tài liệu truyền thông về phòng chống SXHD: tranh lật, sổ tay, tờ gấp...
- Đèn pin để soi bọ gậy
- Sổ ghi chép các thông tin cần thiết;
- Một số thuốc thiết yếu như giảm sốt... (nếu CTV là YTTB)
- Cá, Mê dô xy cơ lớp. . . (nếu có)

Các công việc cần tiến hành tại hộ gia đình (Mẫu 2)

Bước 1: Chào hỏi, giới thiệu và nêu mục đích đến thăm.

Bước 2: Phát hiện sớm trường hợp nghi ngờ SXHD

- + Hỏi xem gia đình, hàng xóm có ai bị sốt trong tuần qua không? Nếu phát hiện các dấu hiệu nghi ngờ SXHD cần khuyến gia đình đến ngay cơ sở y tế để khám và điều trị. Nếu không có tiếp tục thực hiện phát hiện ổ bọ gậy.
- + Hướng dẫn gia đình một số biện pháp đơn giản để hạ sốt và một số dấu hiệu nặng cần đến ngay cơ sở y tế.

Bước 3: Phát hiện ổ bọ gậy bên trong và ngoài nhà

- **Quan sát, hỏi và kiểm tra dụng cụ chứa nước ở bên ngoài nhà (sử dụng bảng kiểm)**
 - o Đầu tiên là: Nơi trữ nước xem có được che đậy cẩn thận không, có bọ gậy/lăng quăng không? Nhiều hay ít? Hỏi và kiểm tra các dụng cụ chứa nước lớn có thả cá, Mê dô xy cơ lớp diệt bọ gậy không?
 - o Thứ hai là: Các vật dụng có thể là nơi đẻ trứng của muỗi: vỏ (lốp xe), vỏ lon, vỏ dừa, bát kê chân chạn, lọ hoa...

- o Thứ ba là: Kiểm tra các dụng cụ chứa nước bên trong nhà (bằng kiểm). có bọt gây không? Gia đình đã áp dụng biện pháp gì để diệt lăng quăng, muỗi.
- **Quan sát tình hình: Vệ sinh nhà cửa**, đồ đạc quần áo...gọn gàng? Khi chạm vào nơi treo quần áo,... rèm có nhiều muỗi bay ra không? Có phải muỗi vẫn không?
- **Hỏi các biện pháp gia đình đã thực hiện để phòng chống SXHD:**
 - o Hỏi xem gia đình đã làm vệ sinh chum, vại trong tuần vừa qua chưa? Vào lúc nào?
 - o Hỏi, tìm hiểu các biện pháp mà gia đình đang thực hiện để diệt muỗi hoặc phòng muỗi đốt như gia đình có hương/nhang muỗi, bình xịt muỗi hoặc có thường xuyên ngủ màn/mùng ...

Bước 4: Hướng dẫn diệt bọt gây/lăng quăng loại bỏ nơi muỗi đẻ trứng và diệt muỗi:

- Nếu phát hiện có ổ bọt gây/lăng quăng ở trong hoặc ngoài nhà CTV cần hướng dẫn gia đình thực hiện các biện pháp loại bỏ phù hợp với gia đình.
- Nếu không phát hiện thấy ổ bọt gây/lăng quăng cần tư vấn cho gia đình biết những nơi có bọt gây/lăng quăng của gia đình và hướng dẫn cách xử lý.
- Giới thiệu một số cách diệt muỗi và tư vấn để gia đình lựa chọn cách diệt muỗi phù hợp với gia đình.

Bước 5: Tìm hiểu khó khăn và thảo luận cách giải quyết

- *Tìm hiểu khó khăn, cản trở:* Sau khi bổ sung thêm thông tin, hướng dẫn các kỹ năng mới hoặc việc làm mới, CTV phải hỏi lại gia đình xem gia đình có gặp khó khăn cản trở gì nếu thực hiện điều đó không? Họ cần hỗ trợ gì để có thể thực hiện tốt hơn?

- *Thảo luận cách giải quyết:* Sau khi đã tìm hiểu các khó khăn của gia đình, CTV tư vấn giới thiệu một số giải pháp để gia đình lựa chọn, cần nêu rõ những hạn chế và lợi ích của từng phương pháp. Để gia đình tự quyết định sử dụng biện pháp nào, không nên áp đặt.
 - o *Ví dụ:* có gia đình không muốn thả cá vào chum nước vì sợ tanh, sợ bẩn thì CTV cần thảo luận để giúp gia đình lựa chọn các loại cá khác, phương pháp khác...

Bước 6: Kiểm tra

- *Kiểm tra lại:* CTV cần yêu cầu gia đình nhắc lại những thông tin vừa trao đổi hoặc những việc cần thực hiện để xem họ đã hiểu rõ chưa? Có chỗ nào chưa đúng hoặc hiểu sai để từ đó bổ sung thêm hoặc chỉnh sửa lại nếu cần.
- Tóm tắt lại những điều cần nhớ, cần thực hiện: Đây là bước rất quan trọng, là một trong những nguyên tắc cơ bản không thể bỏ qua. CTV cần thực hiện để biết được mình có đạt được mục tiêu hay kết quả mong muốn không.

Bước 7: Đạt được cam kết

- *Cam kết:* sau khi đã tóm tắt lại những điều cần nhớ, cần thực hiện CTV và gia đình thống nhất một số việc cần thực hiện ngay hoặc trong một thời gian cụ thể.
- *Động viên,* khuyến khích gia đình thực hiện việc làm đó.
- Chào và hẹn gặp lại gia đình.

II. HUY ĐỘNG SỰ THAM GIA CỦA CỘNG ĐỒNG

Những hoạt động cụ thể như sau:

- *Đối với cá nhân:* vận động từng gia đình thực hiện các biện pháp y tế thông thường để phòng chống SXHD bao gồm làm giảm nguồn lây truyền và thực hiện các biện pháp bảo vệ cá nhân thích hợp.

- *Đối với cộng đồng:*
 - + Phối hợp, tham gia tổ chức các chiến dịch "làm sạch" ít nhất 3 tháng một lần để loại trừ nơi sinh sản của muỗi ở nơi công cộng và gia đình.
 - + Tuyên truyền rộng rãi thông qua các phương tiện truyền thông đại chúng, áp phích, tranh tuyên truyền, các cuốn sách nhỏ. Đó là những yếu tố ảnh hưởng tới thành công của các chiến dịch.
- *Trong trường học:* phối hợp cùng trạm y tế xã phổ biến cho các bậc phụ huynh và học sinh về các biện pháp đơn giản loại trừ nơi sinh sản của muỗi ở nhà cũng như ở nhà trường.
- *Phối hợp* với chính quyền, trạm y tế, các đoàn thể trong thôn/ấp để kết hợp hoạt động phòng chống SXHD với các lĩnh vực phát triển khác của cộng đồng. Những nơi dịch vụ thu gom rác, cung cấp nước uống... không có hoặc thiếu, có thể huy động dân tự xây dựng dịch vụ này nhằm làm giảm một phần nơi sinh sản của muỗi.

PHẦN IV

BÁO CÁO HOẠT ĐỘNG PHÒNG CHỐNG SỐT XUẤT HUYẾT DENGUE TẠI CỘNG ĐỒNG

BẢNG KIỂM THẨM HỘ GIA ĐÌNH CỦA CỘNG TÁC VIÊN

Tổ/thôn/ ấp
Họ và tên cộng tác viên.....

TT	Hoạt động	Có	Không	Xử lý
Xử lý	Phát hiện ổ bọ gây			
A	Quan sát ngoài nhà			
	Bể, giếng			
	Bể cảnh			
	Chum/lu, vại/khạp			
	Phuy, xô, thùng			
	Phế thải: vỏ/lốp xe, vỏ dừa...			
	Khác			
	Quan sát trong nhà			
	Bẫy kiến, lọ hoa			
	Bát nước kê chân chạn, bàn thờ..			
	Nhà ở gọn gàng, sạch sẽ.			
	Đồ đạc, quần áo xếp gọn gàng ngăn nắp			
	Khác			
B	Cách phát hiện ca bệnh			
	Hỏi gia đình có người bị sốt trong vòng 7 ngày			
	Hỏi họ và tên người bệnh			
	Hỏi nơi ở của người bệnh trong vòng 1 tuần trước khi bị bệnh?			
	Nơi người bệnh ở có những người có triệu chứng tương tự không			

KẾ HOẠCH THẨM HỘ GIA ĐÌNH

STT	Họ và tên HGD	Số nhà, tổ	Đánh dấu vào hộ đã thẩm trong tháng											
1.	Nguyễn A		T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12
2.	Nguyễn B		X											
3.	Trần Văn C		X											
4.	Phan Thị D		(X)											
5.	Nguyễn E		X											
6.	Nguyễn F			X										
7.	Nguyễn G			X										
8.	Nguyễn H			(X)										
9.	Lê Văn I			X										
10.	Nguyễn K			X										
11.	Nguyễn L			X										

Ngày.....tháng.....năm 20..

Tổng số hộ gia đình phụ trách:.....
 Tổng số hộ gia đình được kiểm tra:.....

[illegible]

39

TT	Hoạt động	Có	Không	Xử lý
	Đo nhiệt độ ở nách trong 5 phút			
	Hỏi ho hoặc đau họng			
	Tìm dấu hiệu phát ban, xuất huyết dưới da			
	Phát hiện các dấu hiệu khác (đau đầu, đau hốc mắt, đau cơ, đau đầu khớp..)			
	Tư vấn cho hộ gia đình			
	Hướng dẫn người bệnh các dấu hiệu cần đến cơ sở y tế			
	Hướng dẫn người bệnh cách theo dõi, xử trí tại nhà (nếu có ca bệnh)			
	Hướng dẫn người bệnh phòng bệnh SXHD			
	Hướng dẫn các biện pháp diệt bọ gây/LQ, diệt muỗi			
	Ghi chép vào biểu mẫu đúng			

Bảng này để hướng dẫn cộng tác viên sử dụng khi thăm hộ gia đình hàng tháng giúp cộng tác viên nhớ các nhiệm vụ của mình.

38

PHIẾU THEO DÕI VIỆC THỰC HIỆN CÁC BIỆN PHÁP DIỆT LĂNG QUẢNG THẮNG/201....

Địa phương: Tổ:.....Ấp:.....Xã:.....huyện:.....
 Họ và tên cộng tác viên:.....Số hộ Quản Lý:..... Ngày đến thăm gia đình.....
 Số cá nhận trong tháng..... Số cá được thả trong tháng.....

Số TT	Tên người đại diện trong nhà (số nhà)	Tổng số vật chứa nước	Số vật chứa có LQ	Số vật chứa còn cá	Số vật chứa có nắp đậy kín	Số vật chứa được xử lý trong ngày đến thăm gia đình				Vật chứa chưa xử lý		Chữ ký của người trong nhà
						Thả cá	Xúc đồ	Đậy nắp	Khác	Còn LQ	Chưa có LQ	
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												
13												
...												
70												

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Giáo trình “ Kỹ năng truyền thông GDSK”, Trung tâm TTGDSKTU’ năm 2008.
2. Giáo trình “ Phát triển tài liệu truyền thông”, Trung tâm TTGDSKTU’ năm 2008.
3. Sách “ Hướng dẫn Giám sát, chẩn đoán và điều trị bệnh Sốt xuất huyết”, Dự án Mục tiêu phòng chống SXH, năm 2000.
4. Sách “ Tài liệu hướng dẫn phòng chống sốt Dengue và sốt xuất huyết Dengue”, WHO năm 2001.
5. “ Sổ cộng tác viên”, Viện Vệ sinh Dịch tễ TỰ, năm 2010-2012.
6. Sổ tay “ Hướng dẫn xử lý ổ dịch sốt xuất huyết”, Cục YTDP, năm 2010.
7. Sổ tay “ Truyền thông phòng chống Sốt xuất huyết tại cộng đồng dành cho truyền thông viên”, Cục YTDP và Trung tâm TTGDSKTU’, năm 2011.
8. Sổ tay “ Hướng dẫn điều hành một buổi truyền thông phòng chống sốt xuất huyết lồng ghép với họp cộng đồng”, Cục YTDP và Trung tâm TTGDSKTU’, năm 2011.
9. Quyết định số 458-BYT về Hướng dẫn chẩn đoán, điều trị SXH năm 2011.
10. Quyết định số 1499/QĐ-BYT về việc Hướng dẫn giám sát và phòng chống bệnh SXH Dengue”, năm 2011.